

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री ओमप्रकाश मिश्र
आदेश

२०७०-WO-०१२८

विषय:-उत्प्रेषणयुक्त परमादेश।

लोकराज जोशीको छोरा बैतडी रिम गा.वि.स. वडा नं. ६ घर भई हाल कीर्तिपुर काठमाडौं बस्ने भिस्मप्रसाद जोशी -----१	रिट निवेदक
विरुद्ध	
त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय कार्यालय कीर्तिपुर काठमाडौं-----१	
त्रिभुवन विश्वविद्यालय डीनको कार्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय कीर्तिपुर काठमाडौं -----१	विपक्षी
ऐ. ऐ. का डीन-----१	
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, अंग्रेजी केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर काठमाडौं -----१	
ऐ. ऐ.एम. फिल व्यवस्थापन समिति -----१	
ऐ. ऐ. को विभागीय प्रमुख-----१	
ऐ. ऐ. का कार्यक्रम संयोजक -----१	

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम दायर भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:-

म निवेदकले यस अघि त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुर बाट अंग्रेजी विषय लिई स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरी सकेको छु। मिति २०७०।२।२८ गतेको गोरखापत्रमा एम. फिल तहमा विद्यार्थी भर्ना सम्बन्धी प्रवेश परीक्षाको लागि सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरेको र सो समयमा सूचनामा उक्त परीक्षाको विषयमा विस्तृत विवरण

खुलाइएको तथा परीक्षा अवधि २ घण्टा कायम गरिएको थियो। मैले पनि परीक्षाको लागि आवेदन भरी परीक्षामा सहभागी भएको थिए। यसरी २ घण्टाका आधारमा तयारी गरी परीक्षा दिन जाँदा कुनै जानकारी नदिई प्रश्नपत्रमा परीक्षा समय १.३० घण्टा मात्र राखी पूर्णाङ्क गत वर्षको ५० भन्दा वृद्धि गरी ७५ अङ्क कायम गरेको देखिएको र तत्सम्बन्धमा विपक्षी कार्यक्रम संयोजक संग कुरा गर्दा अहिले परीक्षा दिनुस पछि निर्णय गरी कुरा मिलाइनेछ भनी जानकारी गराइएकोमा हाल सो विषयमा कुनै निर्णय नगरी उक्त गैरकानूनी रूपमा संचालित परीक्षाको नतिजा समेत प्रकाशन गर्ने भनी २०७०।४।२३ गते निर्णय गरेको हुँदा सो निर्णय र परीक्षा प्रकृया बदरभागी छ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय ऐन २०४९ को दफा २७ तथा ऐ नियमावलीले तोकेको योग्यता पुगेको हुँदा विपक्षीले मेरो एम. फिलको आवेदन स्वीकृत गरी मलाई मिति २०७०।४।१० गते दिउसो १ बजेदेखि ३ बजे सम्म २ घण्टा संचालन हुने प्रवेश पत्र प्रदान गरेकोमा निवेदकलाई प्राप्त सूचनाको हकमा ठाडो आघात पर्ने गरी परीक्षा समय २ घण्टाबाट १.३० घण्टा र पूर्णाङ्क ५० बाट बढाई ७५ बनाइएको छ जुन अधिकार विपक्षीलाई कुनै कानूनले प्रदान गरेको छैन। सामान्य दृष्टिमा हेर्दा पनि पूर्णाङ्क बढाउँदा समय पनि बढाउनु पर्ने हुन्छ।

अतः विपक्षी विभागले मिति २०७०।४।१० को एम. फिल अंग्रेजी विषयको प्रवेश परीक्षा समय तथा पूर्णाङ्क फरक पारी तयार पारिएको प्रश्नपत्र एवं सो को नतिजा प्रकाशन सम्बन्धी विपक्षी व्यवस्थापन समितिको मिति २०७०।४।२३ को निर्णय समेत उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी पूर्व प्रकाशित सूचना बमोजिम समयावधि २ घण्टा र पूर्णांक ५० अंक नै राखी पुनः निवेदकलाई समेत सहभागी हुन पाउने गरी परीक्षा संचालन गर्नु भनी विपक्षीको नाममा आदेश जारी गरी पाउँ। प्रस्तुत निवेदनको टुङ्गो नलागे सम्म ०७०।४।१० को परीक्षा तथा ०७०।४।२३ को निर्णय कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन व्यहोरा।

यसमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो सो को कारण तथा प्रमाणसहित लिखितजवाफ पेश गर्नु भनी प्रत्यर्थीहरुमा नाममा म्याद जारी गरी लिखितजवाफ पेश भए वा अवधि नाघेपछि पेश गर्नु।

निवेदनमा अन्तरिम आदेशको माग भए तर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा निवेदकको माग बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी हुने नहुने सम्बन्धमा छलफल गर्नु उपयुक्त हुने हुँदा मिति ०७०।५।११ को छलफलका लागि पेशी तोकी सोको जानकारी प्रत्यर्थीलाई दिनु। सो छलफल नभए सम्म ०७०।४।२३ को त्रि.वि. विद्यालयबाट एम. फिल अंग्रेजी विषयको प्रवेश परीक्षाको परीक्षाफल बमोजिम विद्यार्थी भर्ना गर्ने समेत निर्णय कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा अल्पकालीन अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ। आदेशको जानकारी प्रत्यर्थीलाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।५।२ को आदेश।

एम. फिलमा विद्यार्थी भर्ना संख्या जम्मा ३५ रहेको र मिति २०७०।४।२३ को सूचना अनुसार मिति २०७०।५।४ सम्म विद्यार्थी भर्ना समेत भईसकेका छन भने प्रतिस्पर्धामा भाग लिएका मध्ये ५६.१ प्रतिशत र कार्यरत रहेका शिक्षक मध्ये ४७.३ प्रतिशत अंक प्राप्त गर्ने विद्यार्थी भर्ना भएका छन भने यी निवेदकले जम्मा ४३.३ प्रतिशत अंक प्राप्त गर्नु भएको छ। निवेदक भन्दा मेरिटमा आएका अन्य थुप्रै विद्यार्थीहरू छन्। पूर्णाङ्क ५० लाई बढाएर ७५ बनाइएको र २ घण्टाको समयलाई घटाएर १.३० बनाइएको भन्ने निवेदन जिकिर सम्बन्धमा एम. फिल भर्ना सूचनामा विभिन्न विषय रहेको थियो भने एम फिलको प्रवेश परीक्षामा समावेश सबै विद्यार्थीहरूलाई पूर्णाङ्क ७५ हुने भनी प्रश्नपत्र तयार गरी दिइएको सो प्रवेश परीक्षामा वस्तुगत ५० प्रश्नको लागि शैक्षिक मान्यता अनुसार एक घण्टाको समय र विषयगत प्रश्नको लागि आधा घण्टाको समय पूर्ण निर्धारण गरिएको र सो अनुसार विद्यार्थीहरू लिखित एवं अन्तर्वाता मार्फत प्रवेश परीक्षामा समावेश भएको अवस्थामा आफू मेरिटमा आउन नसकेपछि मात्र विभिन्न कुराहरू उल्लेख गरी निवेदकले रिट निवेदन दायर गर्नुको कुनै औचित्य छैन भने निवेदकको मूल्याङ्कन एक किसिमबाट र अरुको अन्य किसिमबाट मूल्याङ्कन गर्ने कार्य नभए नगरिएको, मेरिट बेसिसमा विद्यार्थी भर्ना भई कक्षा संचालन भई सकेको हुँदा रिट निवेदन निष्प्रयोजन भएकोले खारिज गरी पाउँ भन्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय अंग्रेजी केन्द्रिय विभागको विभागीय प्रमुखको तर्फबाट प्रा. डा. अम्बरराज जोशीले पेश गर्नु भएको लिखितजवाफ।

यसमा विपक्षीहरू सबैको लिखितजवाफ परिसकेको देखिँदा पूर्ण सुनवाईको लागि इजलास समक्ष पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।७।१२ मा भएको आदेश।

नियम बमोजिम आजको दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको रिट निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री जगतप्रसाद जोशी तथा विपक्षीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री नारायणप्रसाद खनालले गर्नु भएको बहस सुनी रिट निवेदकको माग बमोजिम उत्प्रेषण लगायतको आदेश जारी गर्नु पर्ने नपर्ने के रहेछ निर्णय दिनु पर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा विपक्षी डीनको कार्यालयबाट प्रवेश परीक्षा सम्बन्धी प्रकाशित सूचनामा १ देखि ३ सम्म भनेर २ घण्टाको समय प्रदान भएको थियो तर परीक्षा दिन जाँदा परीक्षाको समय १.३० घण्टा मात्र राखेको सो गर्दा परीक्षार्थीलाई पूर्व जानकारी नदिएको यसबाट नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १३ र २७ द्वारा प्रदत्त मौलिक हकमा आघात परेको हुँदा हचुवाको भरमा समय तथा पूर्णाङ्क फरक पारी तयार पारिएको प्रश्न पत्र, परीक्षाको नतिजा प्रकाशन सम्बन्धी २०७०।४।२३ को निर्णय समेत बदर गरी पूर्व प्रकाशित सूचना तथा प्रवेश पत्रमा उल्लिखित २ घण्टाको समय तथा पूर्णाङ्क ५० नै कायम राखी निवेदक समेत सहभागी हुन पाउने गरी परीक्षा संचालन गर्नु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश जारी गरी पाउँ तथा उल्लिखित निर्णय कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदकको निवेदन जिकिर देखिन्छ।

निवेदकले धारा १३ को समानताको मौलिक हक हनन भएको भन्ने जिकिर लिनु भएको छ। तर उल्लिखित परीक्षामा ३५ जना सहभागी हुनु भएको र निवेदकले चुनौती गरेको सूचना तथा परीक्षा संचालन तथा त्यसको नतिजा सबै परीक्षार्थीहरूका लागि समान रूपमा आकर्षित रहेको अवस्था देखिन्छ। निवेदकलाई मात्र लक्षित गरी सूचना प्रकाशन भएको नपाइएकोले धारा १३ को समानताको हकका सम्बन्धमा निवेदकप्रति असमान व्यवहार भयो भन्ने निवेदन जिकिरसंग सहमत हुन सकिने।

धारा २७ को सूचनाको हकको हनन भयो भन्ने निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदकले आफूलाई आवश्यक सूचना माग्न गएको र सो सूचना दिन विपक्षीहरूले इन्कार गरेको अवस्था यस मुद्दाबाट देखिँदैन। उक्त धारा २७ विपक्षीले सूचना दिन इन्कार गरेको अवस्थामा मात्र आकर्षित हुने देखिन्छ। सो बमोजिम निवेदकले विपक्षीसंग कुनै सूचना माग गरेको अवस्थानै नहुँदा निवेदकको यो जिकिरसंग पनि सहमत हुन सकिने।

निवेदकले रिट निवेदनको पेटबोलीमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय ऐन २०४९ को दफा २७ को उल्लेख गर्नु भएको भए पनि माग खण्डमा उक्त दफाको जिकिर लिन सक्नु भएको छैन। उक्त दफामा विश्वविद्यालयमा भर्ना हुन चाहिने योग्यता तोकिए बमोजिम हुनेछ भनी उल्लेख भएको सो बमोजिम प्रस्तुत रिट निवेदनको विषयवस्तु त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा भर्ना हुने विषयसंग सम्बन्धित नदेखिएकोले उक्त दफा २७ को त्रुटि भएको अवस्था पनि विद्यमान छैन।

मौलिक हक हनन हुनु र व्यक्ति विशेषलाई असुविधा, झंझट वा कुनै काम कुराको सुविधामा सामान्य कटौती हुनु समान कुरा होइन। निवेदकलाई परीक्षामा सहभागी हुन नपाउने गरी वंचित गरिएको भए निवेदकको शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको हनन हुन सक्ने अवस्था रहन्थ्यो। निवेदकलाई परीक्षामा सहभागी हुनबाट वंचित गरिएको छैन। सूचनामा प्रकाशित समयको कटौती गरियो भन्ने कुरा मौलिक हकको हनन भन्दा पनि शर्त उल्लंघनको कुरा हुन जान्छ। यसबाट निवेदकलाई कुनै मर्का परेको खण्डमा निवेदकले करार ऐन अन्तर्गत क्षतिपूर्ति आदिको लागि साधारण अधिकारक्षेत्रमा प्रवेश गर्न कुनै बाधा थिएन।

व्यक्ति विशेषको सुविधाको लागि रिट क्षेत्र गुहार्नु आपत्तिजनक हुन्छ। रिट आदेशबाट सामाजिक न्याय सम्पादन हुन आवश्यक हुन्छ। रिट आदेशले सामाजिक जटिलता र असुविधा बढाउने अथवा समयको बर्बादी र खर्च गराउने काम गर्‍यो भने रिट आदेशको उपादेयता रहँदैन। ३५ जना परीक्षार्थी मध्ये ३४ जनाले चित्त बुझाएको अवस्था छ। निवेदकले पनि संशोधित समय तालिका र पूर्णाङ्कमा चित्त बुझाई परीक्षा दिएको देखिन्छ। कुनै विषयवस्तुको परीक्षाको लागि कति समय र पूर्णाङ्क उपयुक्त हुन्छ भन्ने कुरा त्यसमा विशेषज्ञताप्राप्त निकायबाट ठहर हुनु उपयुक्त हुने हुँदा सोही प्रयोजनको लागि त्यस्तो निकाय स्थापित भएको हुन्छ। कम समयमा सम्पन्न हुन सक्ने कुरामा लामो समय दिनुको कुनै औचित्य र अर्थ रहँदैन। यिनै कुराहरूलाई मनन गरी सक्षम र समर्थ निकायबाट परीक्षा संचालन भएको र संशोधित समयतालिका तथा पूर्णाङ्क समेतका कुरालाई स्वीकार गरी निवेदक त्यसमा सहभागी भएकोमा निवेदक उक्त परीक्षामा राम्रो अङ्क ल्याउन नसकेपछि मात्र प्रस्तुत रिट निवेदन परेको निवेदकको यस्तो अवसरवादी आचरणतर्फ आँखा चिम्लेर रिट जारी गर्नु उपयुक्त हुँदैन। यसमा सफल परीक्षार्थीहरू समेतले पुनः परीक्षा दिँदा निजहरूको समय, श्रम र पैसाको खति हुने स्पष्ट छ। यस्तोमा रिट जारी गर्नु सुविधा र संतुलनको हिसाबले

पनि मुनासिब हुँदैन् । व्यक्तिगत हकहित र सामाजिक हकहित बाझिएमा सामाजिक हकहितले मान्यता पाउने भन्ने विधिशास्त्रीय अवधारणा रहेको पाइन्छ । तर निवेदकको व्यक्तिगत हकको पनि हनन् नभएको अवस्थामा निवेदन दावी बमोजिम सम्पूर्ण परीक्षा र सोको नतिजा बदर गर्नु उपयुक्त नभएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत निवेदनको लगत कट्टा गरी मिसिल अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत :- वसन्तजङ्ग थापा

कम्प्युटर टाइप:- प्रेमबहादुर थापा

इति सम्बत २०७१ साल फाल्गुण ८ गते रोज २ शुभम् -----